

"...Няма човек, който да не иска да съществува, както няма човек, който не би искал да е блажен. Защото как може да бъде блажен човек, ако не съществува?"

Бл. Августин

Нека да си представим мишка, на която някой казва: "Бъди лъв!" Искане да бъде лъв, би дала всичко на света, за да бъде лъв, но каквото и да прави, си остава все мишка: цвърчи като мишка, а не реве като лъв, има миша, а не лъвска, (т.е. царствена осанка) и когато зърне котка, се крие в миша дупка. Мишката сигурно си мисли: "Ако бях поне котка или пантера, може би щях да успея постепенно да израсна до лъв. Но мишката си остава винаги мишка, колкото и да се старае. Това е положението, тя просто не е от семейство котки."

Като християни знаем, че Христос ни облича с царствено достойнство, че ни превръща от "мишки" в "лъвове", но има нещо, което ни пречи да приемем това достойнство и да живеем в него. Какво може да е то?

Ще се опитам да отговоря, като тръгна от известната история на крал Лир - такава, каквато я знаем от едноименната трагедия на Шекспир, поставена за първи път на сцена около 1605 г.

Лир е човек на преклонна възраст, приел отдавна кралско достойнство. Той е облечен в това достойнство и гържи особено на него. Но чрез самото развитие на действието в трагедията лесно можем да се убедим колко различно е достойнството на Лир от неотменимото царствено достойнство, което ни предлага Христос. Преди всичко Лир е човек, който се идентифицира с властта и властването. Който е свикнал на ласкателства и безпрекословно подчинение. Той възприема дори своите капризи и приумици като закон и връх на държавническата и бащината мъдрост, като истини от последна инстанция, неподлежащи на дискутиране и преценка. Дори когато на пръв поглед иска да "напусне" властта, разделяйки кралството между своите три дъщери и техните съпрузи, дълбоко в себе си героият на Шекспир всъщност

копнее да я задържи, да запази работоленното отношение, на което се е радвал. Лир е типичен пример за изкривена, хипертрофирала

воля за власт, карикатура на активното начало в човека, което традиционно свързваме със силния пол, но то може да бъде изкривено по подобен начин и у една властна, доминираща жена.

Ако си представим личността на този Шекспиров герой преди опитта му да се раздели с властта като фигура на пиедестал (кралете и без друго обичат да им издигат паметници), тогава на пиедестала може да бъде написано: "Кралствам, следователно съществувам."

Кралстването като основа, върху която се гради личността, би включило поредица от деспотични представи за безгранична власт, богатство, сила, уважение. Но след

В ХРИ

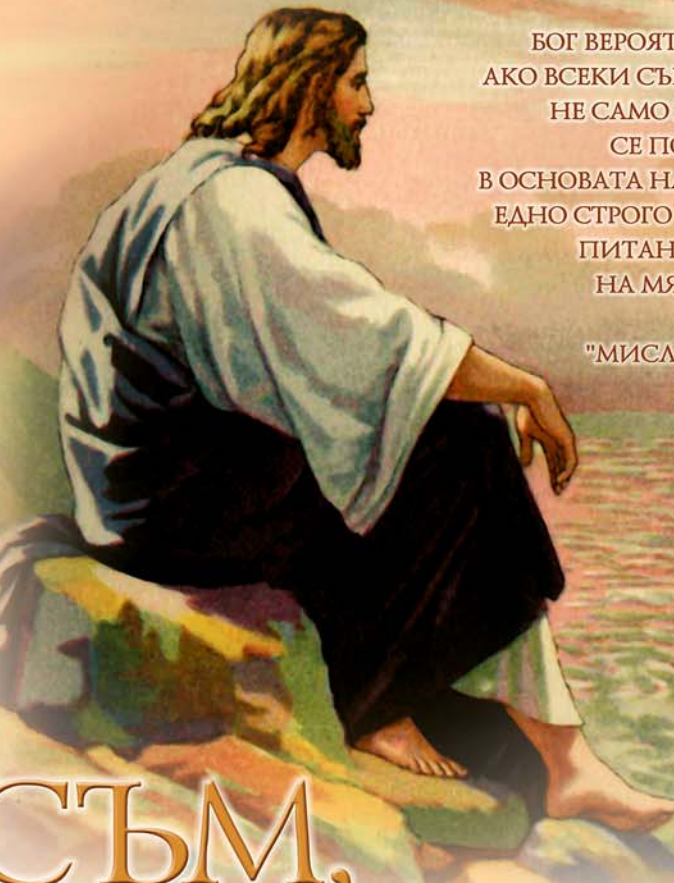
като двете по-големи дъщери на Лир Гонерила и Регана печелят организираното от баща им състезание по израз на любов към него и получават като зестра властта над Британия за сметка на най-малката му дъщеря Корделия, лишена от наследство, надписът върху пиедестала на стария крал би се променил така: "Получавам жестове на почит, обич, подчинение от тези, на които дадох властта (т.е. всичко), следователно съществувам."

СЛЕДОВАТЕЛНО

СЪЩ

"Кралувам, следователно съществувам"

Смисълът на неговото желание да си запази свита от сто рицари, с която да гостува у всяка от двете по-големи дъщери, е тъкмо в това - да му бъде засвидетелствана постоянна благодарност за жеста на даряването, да бъде зачитан и тачен като краля-баща-благодетел, подарил славно бъдеще на своите дъщери и зетьове. Така Лир се проявява не само като управник, сраснал се с властта и властването, но и като родител, неспособен да дарява истински, а следователно и да обича истински - той дава, за да получи в замяна някакъв еквивалент на даденото, някаква разменна монета, която за него ще продължи да бъде извор на живот. Когато дву-

БОГ ВЕРОЯТНО БИ СЕ РАДВАЛ,
АКО ВСЕКИ СЪВРЕМЕНЕН ЧОВЕК -
НЕ САМО ХРИСТИЯНИНЪТ -
СЕ ПОДЛОЖИ НА ТЕСТ,
В ОСНОВАТА НА КОЙТО ДА СТОИ
ЕДНО СТРОГО ИНДИВИДУАЛНО
ПИТАНЕ: "КАКВО СЛАГАМ
НА МЯСТОТО НА ОНОВА
ДЕКАРТОВО:
"МИСЛЯ, СЛЕДОВАТЕЛНО
СЪЩЕСТВУВАМ"?"

СТОС СЪМ,

лично користолюбие на Гонерила и Регана излиза наяве и на Лир е отказан жизненонеобходимият му израз на уважение и благодарност, той изпада в остра екзистенциална криза, която можем да наречем и криза на идентичността, а тя го отвеща до радикална преоценка на хора и стойности, както и до прага на лудостта.

Героят на Шекспир се проваля, защото основите на съществуването му са били нестабилни, илюзорни, нетрайни и в крайна сметка рухват. Неговият живот ни е необходим като негативен пример за изграждане на "дома" на човешката личност - Лир се проваля като родител и крал, защото е градил своята личност върху нездравни очаквания, нагласи и реакции, искал е да осигу-

ри стабилност на своето съществуване, като черпи от несигурния извор на "гължимата" му преданост и на купената благодарност. Към края на трагедията изглежда, че старецът, помъдрил с цената на страданието и лудостта, през които преминава, е открил най-сетне солидни основания за своето съществуване: той намира и оценява безусловната и приемаща любов на най-малката си дъщеря Корделия и нейната готовност да му прости, а това му помага да се върне към равновесието на здравия разум, осмисля остатъка от живота му.

Но спасението на Лир от заслението и безумието не му дава твърдата и непоклатима основа, от която се нуждае: ако преди "про-

глеждането" героят се е вкопчил в красивите лъжи на Регана и Гонерила колко много го обичат, сега той изби ра да живее, стъпвайки върху една любов, която без никакво съмнение е истинска и всеотдайна, но в същото време е уязвима и преходна като всичко човешко. Нещо повече, в последните думи на Лир към Корделия преди отвещането им в тъмницата, където тя ще бъде умъртвена по заповед на Едмънд, личи една затвореност на съзнанието му за всичко останало в света освен тях двамата - бащата и дъщерята - и отношенията помежду им. Само в тези отношения е чистото и благословеното, което му е останало, само сладките спомени и споделеното с Корделия време встрани от злобата и суетата на деня, ще изпълнят със светлина, топлина и чувство за свобода мрачното място, към което се отправят двамата пленници: "Да вървим в затвора! Там с теб ще пеem като

ЕСТВУВАМ!

птички в клетка!"¹ Очевидно този път старият крал се е хванал за сламката или по-точно за сянката на един човешки живот, положил е упованието си върху едно същество, което, - колкото и да е лъчезарно, е само лъх (ср. Пс. 144: 4). Затова в момента, в който гибелта на Корделия отнема тази последна "сламка" на Лир, не му остава друго, освен да умре.

Бихме изпаднали в голяма заблуда, ако смятаме, че в християнските среди няма хора, които гледат неправилно личността си. Едни думи на Иисус от Евангелието от Матей според мен се отнасят до основата на всяка личност (защото словото Му е насочено към всеки човек и важи за всеки човек): "И тъй, всекиго който слуша тия Мои думи и ги изпълнява, ще оприлича на благоразумен мъж, който си съгради къщата на камък; и завая гъжд, и придойдоха реки, и духнаха ветрове, и напяха на тая къща, и тя не рухна, защото беше основана на камък. А всеки, който слуша тия Мои думи и ги не изпълнява, ще

¹ Шекспир, У. Избрани трагедии. Прев. от англ. В. Петров. С., 1983, с. 620.

заприлича на глупав човек, който си съгради къща на пясък; и завая гъжд, и придойдоха реки, и духнаха ветрове, и напяха на тая къща, и тя рухна, и срутването ѝ беше голямо" (Мат. 7: 24-26, СИ).

Ако като християни често ни е толкова трудно да пребъдваме в Божието присъствие, ако не по-малко често се отдаваме на безплоден и невротичен активизъм без синхрон с Божия план за нашия живот и служение или, обратно, ставаме жертва на окаяна пасивност и отпуснато безволие, т.е. ако ни е невъзможно да влизаме и да оставаме в предназначенията за всички вярващи царствено достойнство и "свето свещенство" (1 Пет. 2:5, СИ), значи дошло е времето да проверим какво има в основите на нашето съществуване.

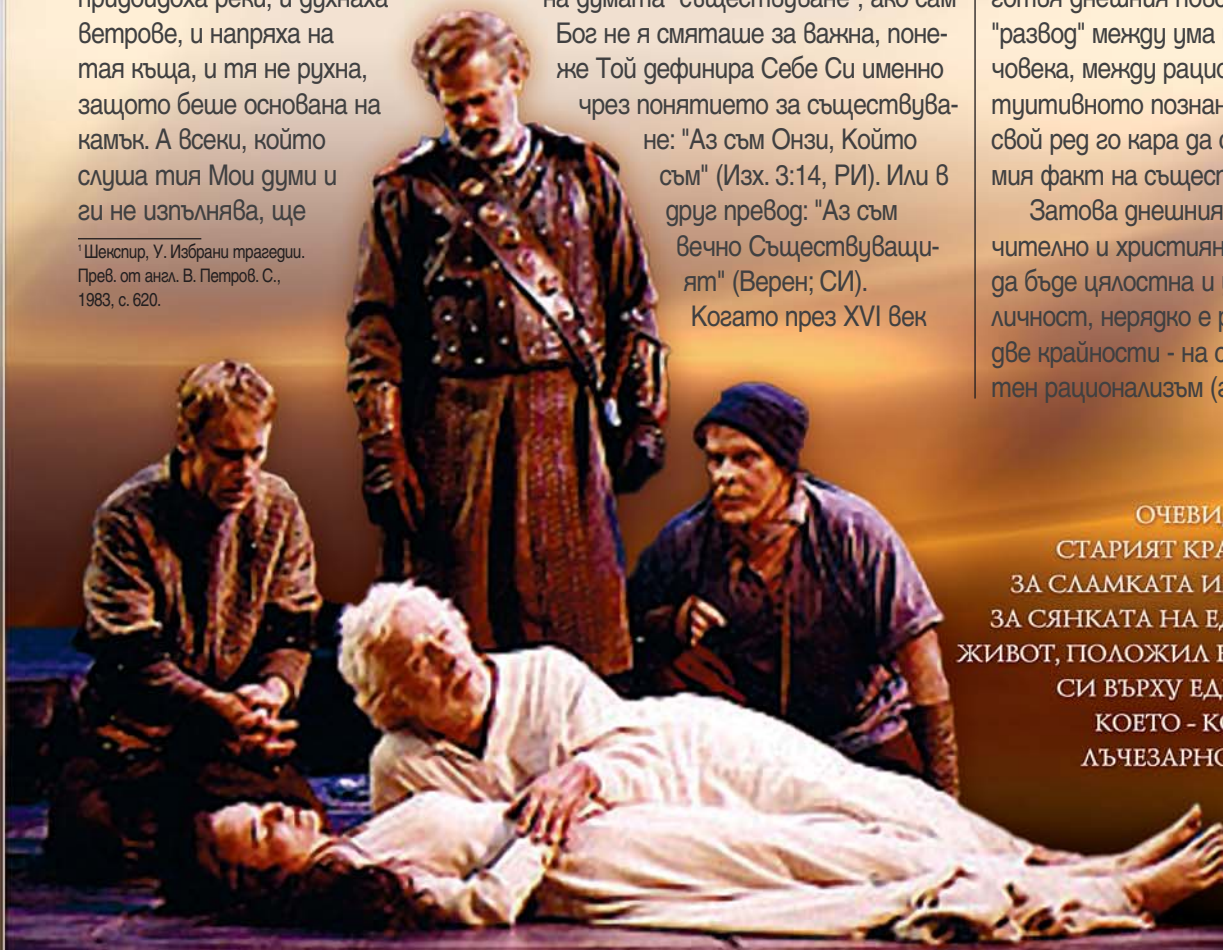
Не бих настоявал толкова много на думата "съществуване", ако сам Бог не я смяташе за важна, понеже Той дефинира Себе Си именно чрез понятието за съществуване: "Аз съм Онзи, Който съм" (Изх. 3:14, РИ). Или в друг превод: "Аз съм вечно Съществуващият" (Верен; СИ).

Когато през XVI век

френският философ Р. Декарт формулира знаменитото съждение: "Мисля, следователно съществувам", той може би не подозира, че поставя началото на една тенденция в мисленето и светоусещането на (западно)европейския човек, която ще влезе в сериозно противоречие с господстващия дотогава традиционен християнски светоглед. За този светоглед проблем със съзнанието за съществуване изобщо не може да има, защото той стъпва уверено върху едно друго съждение, формулирано още от бл. Августин: "Дори да се заблуждавам, съществувам."² Рядко си даваме сметка, че модерното мислене, чийто първи прояви можем да търсим тъкмо по времето на Декарт, не само постепенно регулира многообразието на човешкото битие до един важен аспект от него - рационалното начало, а и подготвя днешния повсеместен "развод" между ума и сърцето на човека, между рационалното и интуитивното познание, което на свой ред го кара да се усъмни в самия факт на съществуването си.³

Затова днешният човек, включително и християнинът, вместо да бъде цялостна и уравновесена личност, нерядко е разпънат между две крайности - на сухия, абстрактен рационализъм (господстващ в

ОЧЕВИДНО ТОЗИ ПЪТ
СТАРИЯТ КРАЛ СЕ Е ХВНАЛ
ЗА СЛАМКАТА ИЛИ, ПО-ТОЧНО,
ЗА СЯНКАТА НА ЕДИН ЧОВЕШКИ
ЖИВОТ, ПОЛОЖИЛ Е УПОВАНИЕТО
СИ ВЪРХУ ЕДНО СЪЩЕСТВО,
КОЕТО - КОЛКОТО И ДА Е
ЛЪЧЕЗАРНО - Е САМО ЛЪХ.

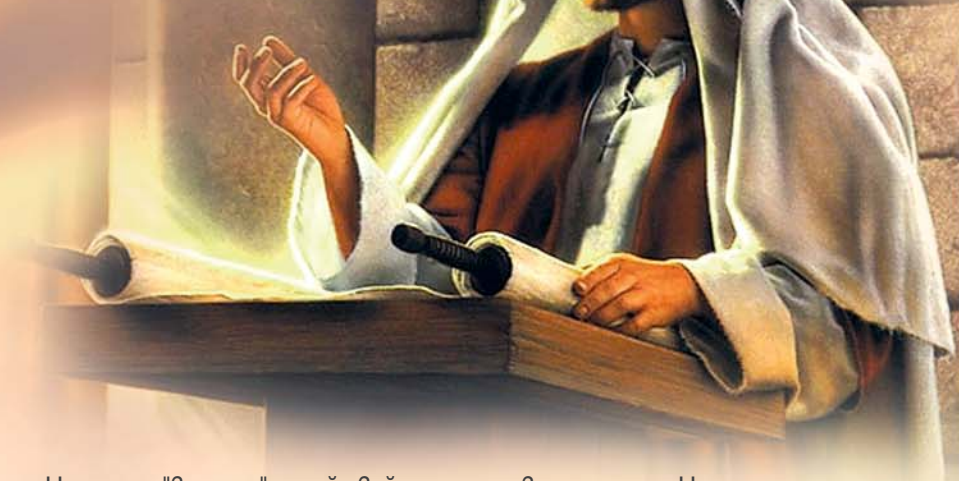
УТВЪРЖДАВАНЕТО НА ХРИСТИЯНСКОТО СЪЗНАНИЕ ЗА СЪЩЕСТВУВАНЕ СТАВА ТОЛКОВА ПО-НЕОБХОДИМО ЗА ДУХОВНИЯ НИ ЖИВОТ, КОЛКОТО ПОВЕЧЕ ЖЕЛАЕМ НАШИЯТ ОПИТ КАТО ВЯРВАЩИ ХОРА ДА НЕ БЪДЕ ЕФИМЕРЕН, КАКТО И АКО НЕ ИСКАМЕ ДА "УГАСЯМЕ ДУХА".

научния свят, където се причислява и богословието) и на поклонението пред чувствата и чувственото (като компенсаторна реакция, характерна например за "Ню ейдж"). Заради тези негативни тенденции утвърждаването на християнското съзнание за съществуване става толкова по-необходимо за духовния ни живот, колкото повече желаем нашият опит като вярващи хора да не бъде ефимерен, пълен с илюзии и разочарования, от една страна, а, от друга, ако не искаме да "угасяме Духа" (2 Сол. 5:19), т.е. стремим се да запазим свободата си да отговаряме на Бога, включително на нивото на интуицията и чувствата, като цялостни и хармонични творения, каквито сме призвани да бъдем. Не е ли в крайна сметка това единственото и най-важното, което ни е най-нужно - да бъдем здраво вкоренени и утвърдени в Божията любов и в самото Божие съществуване?

Мисля си, че Бог би се радвал, ако всеки съвременен човек - не само християнинът - се подложи на "тест", в основата на който да стои едно строго индивидуално питане: "Какво съм слагал или евентуално продължавам да слагам на мястото на онова Декартово: "Мисля, следователно съществувам"? Например: "Преподавам, следователно съществувам"; "Баща съм на прекрасни и талантиливи деца, следователно съществувам"; а може би: "Довеждам всеки ден по едни-колко си хора при Христос, следователно съществувам."

² Виж повече по този въпрос в Бояджиев, Ц. Августин и Декарт. Размисление върху основанията на модерната култура. С., 1992.

³ Виж Payne, L., The Healing Presence. Michigan, 1995, 157-162.

Не съм ли "вградил" някой свой близък - дете, родител, съпруг или съпруга - в постройката на моята личност (като вградената невеста във фолклора) и не очаквам ли от него да осмисли съществуването ми, да бъде опора и основание на моя живот, да ми дава винаги любовта и утехата, от които се нуждая? Мога ли да го пусна да си "отиде" (духовно и емоционално, понякога и физически) и да продължа да го обичам безусловно - без осъждане и упреци, без непомерни очаквания, без изнудване чрез чувство за вина, а също и без от тва къщата на моето съществуване да се срина до основи?

Заместителите на истинската основа, от които се опитвам да черпя чувство за съществуване и пълнота на моя живот, могат да бъдат различни в различните етапи на земния ми път, могат да се комбинират или да се редуват. За мен като пишец човек тестът със сигурност би показал един дълъг отрязък от време, в който съм търсил съществуване чрез писането - на стихотворения и други художествени творби, на научни статии и публицистични есета, на дневници

и какво ли още не. Но сега, след като Господ ми е дал да видя тази пясъчна основа, трябва ли да зарежа писането и да се отрека от него като от нечестиво и егоистично само по себе си дело? Не, разбира се, само че молитвата ми вече извира от самата сърцевина на моята личност, не от болните амбиции и наранените чувства. Сега мога спокойно да се обърна към Първотвореца и да Му кажа: "Не искам да съществувам чрез творчеството, Господи, но искам - съществувайки - да творя."

Затова, ако трябва да предложа едно твърдение, което би било свързано със здравето и единствено трайно изграждане на моята личност и на моя живот и което да бъде алтернативно на Декартовото и на всяко друго подобно заблуждаващо твърдение, вероятно бих го формулирал така: "В Исус Христос съм, следователно съществувам."

Д-р *Калин Михайлов*

Главен асистент в катедрата по теория на литературата при Факултета по славянски филологии на СУ "Св. Климент Охридски"